

Az 1944. július 13–14-i titkos tanácskozásról

A román nép és az együttélő nemzetiségek kezdettől fogva ellenállást tanúsítottak Antonescu katonai-fasiszta diktatúrájával és a Szovjetunió ellen viselt háborúval szemben. A Román Kommunista Párt az antoneszkánus rendszer megdöntéséért, a Németország oldalán viselt háborúból való kilépésért az 1941. szeptemberi platform-programjában meghirdetett irányelvek alapján felsorakoztatta az összes antifasiszta és hazafias erőket.

Az illegalitásban élő, a bebörtönzött és internáló táborokba zárt pártaktívák akciótervet dolgozott ki az antifasiszta fegyveres felkelés véghezvitelére. Az ezirányú párttevékenység operatív vezetésével Constantin Pîrvulescu, Emil Bodnaraş és Iosif Rangheţ elvtársat bízták meg. Az akciótér irányelveinek megfelelően, a párt három fő irányban fejtett ki gyümölcsöző tevékenységet: 1. az egész népet tömörítő nemzeti egységfront megteremtése; 2. hazafias fegyveres alakulatok létrehozása; 3. a hadsereg (különösen a tisztikar) megnyerése a katonai-fasiszta diktatúra megdöntése érdekében (a hadsereg főparancsnoka Mihály király volt). Az akciótér valótársításában fő szerepet vállalt Lucreţiu Pătrăşcanu, a párt szabadon lévő vezetőségi tagja. Ő tartotta a kapcsolatot és tárgyalta a párt nevében a „történelmi” pártokkal, a királlyal és környezetének képviselőivel.

1944 áprilisában a Román Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt megegyezésre jut a munkásegységfront létrehozása tekintetében. Ugyanakkor, május havában, az RKP és a Gh. Tătărescu vezette liberális frakció között megegyezés jön létre, s közben folynak a tárgyalások a Nemzeti Parasztpárt, a Nemzeti Liberális Párt, a hadsereg, valamint a király képviselőivel.

Időközben a harctereken és a politikai síkon folyó harc határozottan a németellenes szövetségesek javára alakult. Ez nagymértékben elősegítette az RKP akciótervének megvalósítását. Ilyen körülmények között került sor arra a bizonyos június 13–14. éjszakai konspiratív találkozóra az RKP, valamint a királyi palota és a hadsereg képviselői között. (Megjegyzendő: az RKP és a királyi palota képviselői között az első kapcsolat felvételére már 1943 augusztusában sor került!) A találkozót Lucreţiu Pătrăşcanu szervezte meg, és az RKP képviseletében még Emil Bodnaraş vett részt. A királyi palota köreit, valamint a hadsereget C. Sănătescu, A. Aldea, Gh. Mihail és Vasiliu Răşcanu tábornok, D. Dămăceanu ezredes, valamint Gr. Niculescu-Buzeşti, I. Mocioni-Stîrcea és Mircea Ioaniţiu képviselte. A titkos értekezlet színhelyül Bukarestben, a Moşilor út 103. szám alatt lévő ház egyik lakosztálya szolgált. Az értekezletet megelőzően Mihály király közvetlen környezete saját elképzelésének megfelelően akarta Ion Antonescut „helyettesíteni”: nem irányozta elő azt, hogy Románia a németek ellen fordítsa a fegyvereit, és csatlakozzék a hitleristaellenes koalícióhoz. A királyi palota képviselői a titkos értekezleten is csak saját tervük kivitelezésének módzatairól akartak a kommunista párt képviselőivel tárgyalni. A megbeszélés azonban, a párt képviselőinek határozott fellépése következtében, más színezetet kapott. Az RKP nevében Emil Bodnaraş a leghatározottabban visszautasította a király környezetének irreális tervét, és rámutatott arra, hogy az antoneszkánus katonai-fasiszta diktatúra erőszakkal történő megdöntése és a fegyvereknek Németország ellen fordítása nélkül a tervezett akció sikertelenségre van ítélve. A párt képviselői ezután előterjesztették az RKP tervét, amely a következőket irányozta elő: a hadsereg és a hazafias alakulatok fegyveres fellépése mind a fronton, mind pedig az ország területén a hitlerista hadigépezet ellen; az antoneszkánus kormány letartóztatása; az ország kilépése a szovjetellenes háborúból és a fegyveres harc folytatása a szövetségesek oldalán a végső győzelemig. Az értekezlet folyamán, egyes résztvevők ingadozása ellenére, a Román Kommunista Párt tervét végül is egyhangúlag elfogadták.

A titkos tanácskozás az ország belpolitikai és nemzetközi helyzetének elemzése alapján több következtetésre jutott: 1. a négy politikai párt (RKP, SZDP, Nemzeti Parasztpárt, Nemzeti Liberális Párt) politikai tevékenysége összehangolásának szükségessége; 2. határozott akció elfogadása a katonai-fasiszta

diktatúra mielőbbi fegyveres megdöntése és az ország politikai orientációjának megváltoztatása érdekében; 3. az elkövetkezendő kormány az azonnali követelmények alapján a következő három forma egyikének megfelelően alakul meg: polgári kormány, polgári miniszterelnökkel; polgári kormány, katonaminiszterelnökkel; katonai kormány, katonaminiszterelnökkel; 4. Katonai Bizottság megalakítása azzal a céllal, hogy a fegyveres felkelés katonai vonatkozású összes akcióit kidolgozza; 5. a fegyveres felkelés megindításának időpontját a katonai jellegű előkészületek ütemétől függően állapítják meg.

Ettől kezdve a nemzeti antifasiszta és antiimperialista fegyveres felkelés előkészületei meggyorsultak. A létrehozott Katonai Bizottság fokozott lendülettel folytatta a felkelés előkészítését. A Bizottság feladatait a titkos értekezleten határozták meg: az átfogó katonai vonatkozású előkészületek kidolgozása, különleges feladatok végrehajtása a Bizottság minden tagja részéről. A katonai előkészítés lényegében két fő irányban folyt. A fronton, ami tulajdonképpen a nagyobb harci egységek parancsnokainak tájékoztatását jelentette, azzal a céllal, hogy meghatározott időben a román hadsereg alakulatai azonnal csatlakozzanak a szovjet hadsereghez, és együttműködve kezdjék meg a harcot a német csapatok ellen. Az ország belsejében e tevékenységnek alapjában véve nemcsak elvi, hanem részletekbe menő fontos gyakorlati jelentősége is volt. Az országban folyó előkészületek sikerének biztosítása érdekében három fő szempontot vettek figyelembe: a) a harci előkészítés egésze, b) a fővárosban sorra kerülő katonai műveletek, c) a Prahova völgyében folytatandó küzdelem.

A Katonai Bizottság, amely tevékenységét az RKP közvetlen irányítása alatt folytatta, alapos munkát végzett. Június 14. és augusztus 23. között több titkos tanácskozásra került sor, melyeknek során fontos kérdésekben határoztak: a fegyveres felkelést a fővárosban indítják el, és onnan irányítják; a szovjet hadvezetés pontos tájékoztatása érdekében kijelöltek egy magasrangú román katonatisztet, aki a moldvai front körzetében átmegy a szovjetekhez. Az említett titkos tanácskozásokon a fentiekben kívül még a következő kérdéseket vitatták meg: a) a hazafias harci alakulatok felfegyverzése és bevonása a hadsereg hadműveleteibe; b) a király megtartandó beszédének, valamint az új kormány nyilatkozatának megszövegezése, kinyomtatása és terjesztése; c) a miniszterek és a legfontosabb minisztériumok és más állami szervek (hadügyminisztérium, belügyminisztérium, a vezérkari főnök, a csendőrség főnöke, az állambiztonság főigazgatója) idejében történő kijelölése; d) azoknak a rendeleteknek a kidolgozása, melyek alapján a felkelés első óráiban szükséges intézkedéseket végre kell hajtani; e) a megkezdett akciók végrehajtásában résztvevő politikai foglyok azonnali szabadonbocsátása; f) a király és az új kormány biztonsága érdekében teendő intézkedések; g) egyes személyek — elsősorban a két Antonescu és Killinger német követ — letartóztatása.

A felkelés előkészítése, főleg a számottevő német haderő jelenléte következtében, sok akadályba ütközött. (A hitleristák a front körzetében 460 000, a hadtápvezetben 157 000 és az ország belsejében közel 60 000 fővel — ebből 7000 a fővárosban — rendelkeztek.) A Bizottság ezzel szemben a következő román katonai állománnyal számolhatott: 7—8000 fő (nagy részét újoncok) a fővárosban, 12 000 csendőr és néhány felfegyverzett hazafias alakulat. A Prahova völgyében 25 000 német katonával szemben a román hadsereg 23 000 fővel rendelkezett.

Bár a katonai diktatúrával és a hitlerista hadsereggel szemben egyre erőteljesebben megnyilvánuló ellenállás politikai és pszichikai szempontból biztosította a kedvező feltételeket, a katonai erőviszonyok helyzete és a németek javára történő változása (az antoneszkánus kormány ugyanis a szovjet hadsereg előretörésének feltartóztatására újabb román egységeket vezényelt a frontra) meglehetősen komoly gondot okozott. Az ország területén állomásozó román haderő kellő számának és harci készségének biztosítása érdekében a Katonai Bizottság a legkülönbözőbb módszereket és fogásokat alkalmazta. Így például, a fővárosban állomásozó katonaság létszámának fenntartása, illetve növelése érdekében a főváros katonai parancsnoksága április 1. és augusztus 4. között több alkalommal lépett közbe írásban a hadügyminisztériumnál, valamint a hadsereg vezérkari főnökségénél, szóbelileg pedig Antonescu katonai kabinetjénél, kihasználva a maximumig az alábbi két érvet: 1. a baloldali pártok szervezte munkásmegmozdulások veszélye; 2. a keleti front felbomlásából adódó esetleges hitlerista reakció veszélye. „Ezeknek az argumentumoknak, főleg pedig az elsőknek, egészen csodálatos hatásuk volt” — állapítja meg visszaemlékezésében Dumitru Dămăceanu tartalékos tábornok, a Katonai Bizottság egyik volt tagja.

A nemzeti antifasiszta és antiimperialista fegyveres felkelés politikai és katonai előkészítésének összehangolását bizonyítja az is, hogy valahányszor az ille-

tékesek elhatározták a fővárosban tartózkodó katonai egységek egyikének frontra vezénylését, azonnal „érezhetővé” vált a Malaxa, a Vasúti Műhelyek és más üzemek munkásai megmozdulásának veszélye. Az előkészületek folyamán a Katonai Bizottság különleges figyelmet fordított a fővárosban és a Prahova völgyében sorra kerülő akciók megalapozására. Ez érthető, hiszen a fővárosban és a Prahova völgyében számottevő, forradalmi tapasztalatokkal rendelkező munkástermek dolgoztak, másrészt tekintetbe veendő, hogy a fővárosban voltak a hitleristák Romániában lévő főbb objektumai és az antoneszkánus rendszer központi intézményei; a Prahova völgyében pedig jelentős hitlerista haderő tartózkodott, amelyet a felkelés első óráiban harcképtelenné kellett tenni.

A Prahova-völgyi terv a következő főbb feladatokat irányozta elő: a kőolaj-kutak és -feldolgozó üzemek berendezéseinek megvédeése érdekében s annak megakadályozására, hogy az ott tartózkodó hitleri haderő közelépheressen a főváros felszabadításáért folyó harcokban (a Ploiești—Bukarest és a Ploiești—Mizil út-irány lezárása), a Prahova völgyének elzárása mind déli (Băicoi—Cîmpina), mind pedig északi (Predeal—Tömös) irányban. Az akciók sikerének biztosítása érdekében a román katonai egységeknek szervesen együtt kellett cselekedniük a Prahova-völgyi munkássággal.

Az ország belsejében megindított akciókkal egyidőben a román hadseregnek meg kellett akadályoznia az ellenség betörését Erdély északi része s az ország nyugati és déli határai irányából, míg a moldvai fronton levő román egységeknek ki kellett válniuk a németek arcvonalából, és meg kellett indítaniuk harci tevékenységüket a fasiszták ellen. Ennek érdekében a Katonai Bizottság megbízottai felvették a kapcsolatot egyes hadsergecsoportok parancsnokaival, és tájékoztatták őket a rájuk váró feladatokról.

A nemzeti antifasiszta és antiimperialista fegyveres felkelés egész előkészítése bonyolult viszonyok között ment végbe. Az antoneszkánus diktatúra széles körű információs és állambiztonsági szervezettel rendelkezett, amely a rendszer megdöntésére irányuló minden felderített kísérletet megtorolt. Ehhez hozzá kell számítani a Romániában működő hitlerista kémügynökséget, az SS és a Gestapo szervezeteit; szétlétben-hosszában „ügyelték” az ország területét. Ilyen körülmények között a felkelés előkészítése szigorú titoktartást, óvatosságot követelt. A konspiráció szabályainak betartásában az RKP éveken keresztül szerzett tapasztalatai igen hasznosnak bizonyultak. Az előkészületek részleteit a párt vezetőin kívül csak a Katonai Bizottság szűk csoportja ismerte.

Miközben folytak a katonai előkészületek, tovább tartották a munkásegységfront, a „történelmi” pártok és a király képviselőinek politikai megbeszéléseit. Elsősorban az RKP képviselői, és főképp Lucrețiu Pătrășcanu szívós aktivitásának eredményeként, Mihály király 1944. június 15-én közölte, hogy kész részt venni Antonescu diktatúrájának fegyveres felkelés útján történő megdöntésében — az RKP terve alapján. Hosszas és bonyolult tárgyalások eredményeként létrejött a pártok (az RKP, SZDP, Nemzeti Parasztpárt, Nemzeti Liberális Párt) koalíciója; az Országos Demokratikus Blokk. A négy párt akcióprogramja — mint ismeretes — előirányozta Románia kilépését a szovjetellenes háborúból, csatlakozását az Egyesült Nemzetekhez, az ország felszabadítását a német megszállás alól, a nemzeti függetlenség és szuverenitás helyreállítását, a diktatúra megdöntését és demokratikus rendszer beiktatását.

Ezek után a politikai és harci események egy kifogástalanul működő óramű pontosságával játszódtak le. A néptömegek fokozódó ellenállása és aktív harca következtében megváltozott belső erőviszonyok, valamint a szovjet hadsereg győzelmei lehetővé tették, hogy a felkelés kibontakozzék. Időpontját — eredetileg közöls megegyezéssel — augusztus 24—26-ra tűzték ki. Az események alakulása azonban siettetta a fejleményeket. A 2. és 3. Ukrán Front egységei augusztus 19—20-án Iasi—Kisinyov vonalán áttörték a német—román védelmet, és Iasi—Vaslui, valamint Tighina—Bolgrad irányában két nagy rést nyitottak. Az ott harcoló 51 (26 német és 25 román) hadosztályból 15 divíziót bekerítettek, 22-t szétszórtak és részben megsemmisítettek, 14-et pedig teljesen harcképtelenné tettek. Ez a rendkívül kedvező helyzet hozzájárult a felkelés kirobbantása időpontjának előrehozásához, a tulajdonképpeni harc kirobbantásához. Augusztus 24-re virradólag a román hadsereg és a hazafias harci alakulatok megkezdték a hitleri katonai egységek megbénítását és leszerelését. Nehéz harcok árán felszabadult a főváros és az ország nagy része.

Az 1944. augusztus 23-i nemzeti antifasiszta és antiimperialista fegyveres felkelés győzelmével — amint az Nicolae Ceaușescu elvtárs hangsúlyozta — „új korszak kezdődött országunk történetében; szélesre tárult a román nép felszabadulásának útja, a társadalmi haladás útja”.